

УДК:37.017.922:021.2:908

ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЛУГАНЩИНИ ЯК ЦЕНТРІВ КУЛЬТОСВІТНЬОЇ ТА ІДЕОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ У 20-30-ИХ РОКАХ ХХ СТ.

О. Г. Лук'янченко

У статті висвітлено окремі аспекти історичного шляху луганських бібліотек, котрий розглядаємо як частину культури краю означеного періоду та базову основу організаційної і методичної діяльності сучасної Луганської обласної бібліотечної мережі. Розкрито особливості діяльності бібліотек Луганщини як центрів культурно-освітньої та ідеологічної роботи, їхню роль у формуванні культури регіону повоєнного періоду ХХ ст. Проілюстровано провідні напрями роботи, різноманітні форми й методи залучення читачів до бібліотеки.

Ключові слова: «культурна революція», «бібліотечний похід», штаб «бібліотечного походу», лікнепи, форми бібліотечної роботи, активізація діяльності, центр культурно-освітньої та ідеологічної роботи, бібліотечна мережа.

Сучасний період розбудови української державності актуалізує передусім багатоаспектні дослідження історії та культури країни, зокрема, історії культури регіонів як складової історичного процесу становлення кожної держави. Одне з чільних місць посідають питання розвитку бібліотечної справи, оскільки протягом багатьох віків саме бібліотеки були свідками й джерелами пам'яті людства. Й саме бібліотекам історія висунула роль фундаторів культури, покликаним формувати духовність суспільства в різні періоди його розвитку.

Дослідження історії бібліотечної мережі Луганщини висвітлило значну роль бібліотек у становленні культури краю, їхній вплив на формування світогляду багатьох поколінь луганців. Метою нашого повідомлення є визначення місця луганських бібліотек, форм і методів культурно-освітньої та ідеологічної роботи з читачами у 20-30-их роках ХХ ст. у становленні культурологічного простору Луганщини. Адже це був час революційних політико-економічних зрушень, спрямованих на створення нового світу, нової держави, нового суспільства, нових духовних цінностей. Бібліотеки ж як універсальні джерела інформації

масового попиту стають справжніми центрами поширення знань, здатними не лише нести інформативність, а й формувати світогляд, впливати на становлення культури регіону. Періоди відбудови держави після громадянської війни, «культурної революції» визначилися в історії бібліотечної справи активною просвітницькою діяльністю бібліотек. Особливого значення набували сільські бібліотеки, адже переважна кількість селян була неписьменною або малописьменною, тому функції бібліотек значно розширювались, й однією з провідних була освітницька. Активно створюють мережу сельбудів (селянських будинків, хат-читалень) за підтримки бібліотек міста Луганська, які стали справжніми методичними центрами для всього регіону.

У перші роки радянської влади в м. Луганську активно функціонували в основному бібліотеки, створені при великих промислових підприємствах (на заводі ім. Жовтневої революції, на Патронному заводі), в клубах при державних та громадських установах (при Центральному робочому клубі, при об'єднанні промисловців, при текстильному об'єднанні, в Кооперативному технікумі, в Інституті народної освіти, при Індустріальному робітничому факультеті, при партшколі, при вартовій роті зав. О.К.Л., при клубі ім. Свердлова, при Домпросі, при організації Юних ленинців).

Продовжувала свою діяльність земська народна бібліотека-читальня, але з 1919 року вже в новому статусі публічної Центральної Радянської Бібліотеки, яка згодом стане Центральною округовою бібліотекою. Документів, що підтверджують точну кількість бібліотек у м. Луганську та Луганському повіті, починаючи з 1917 року, не збереглося, проте з доповідної записки завідувача Уполітосвіти повітової політосвіти і повітового статбюро за № 6146 від 21/IX. 1922 р. маємо таку інформацію. До кінця вересня 1922 року в місті Луганську та Луганському повіті налічувалося 58 бібліотек, 7 бібліотек обслуговували жителів міст Луганська.

Центральна міська бібліотека (нині – Луганська обласна універсальна наукова бібліотека імені О. М. Горького) виконувала функції й міського, й округового центру. Вражають багатоаспектність діяльності цього закладу, розмаїття форм і методів роботи по залученню до книги широкого загалу населення, використання різноманітних засобів організації патріотичної, просвітницької, методичної, виховної

бібліотечної роботи, які ще й донині залишаються доцільними та досить актуальними.

У 1923 році бібліотека набуває статусу Центральної округової бібліотеки (ЦОБ), в штаті якої перебуває 8 співробітників. З цього часу ЦОБ виконує функції округового методичного центру для бібліотек міста Луганська та 25-ти бібліотек округу. На її базі проводять різного роду наради, семінари для працівників Луганських бібліотек, бібліотек райбудинків, сельбудів, хат-читалень; працюють курси підвищення кваліфікації для директорів та бібліотекарів.

Для луганців бібліотека стала дійсно культурним закладом, що користувався величезним попитом читачів. За звітами, знаходимо таку інформацію. Зал-читальню у вересні 1922 року відвідали 1789 чоловік. Укомплектовано та видано 10 пересувних бібліотек, відремонтовано 243 книги. У лютому 1923 року зал-читальню відвідали 2724 читачі. З цього ж таки звіту дізнаємося, що для дітей 18 лютого було проведено літературний ранок, присвячений пам'яті Ч. Діккенса. Активно проводиться й організаційно-методична робота. Починаючи з лютого, два рази на тиждень для бібліотекарів міста й курсантів педкурсів проводять заняття з бібліотекознавства. До 1 березня було прочитано лекції на теми: «Історія книги і бібліотек», «Значення бібліотеки як культурного центру», «Комплектування бібліотек різних типів».

Під лозунгами «культурної революції» школярі, молоді робітники активно долучалися до різноманітних заходів бібліотеки, з 1927/28 навчального року при ЦОБ уже працює бібліотечний рада, до складу якої входять представники Луганської міської ради, комсомольської організації, громадських організацій, читачі. Повноваження цього органу досить суттєві. Йому доручено висвітлювати роботу центральної бібліотеки на різного роду зібраннях організацій, з яких делеговані члени бібліотечної ради, на загальних зборах читачів, на засіданнях секції освіти, президії міської ради.

ЦОБ планує роботу поквартально, включаючи різні напрямки діяльності. Наприклад, в плані бібліотеки на жовтень, листопад, грудень 1928 року – як культурно-просвітницька, так і організаційно-методична робота. Бібліотека готує книжкові виставки за такими темами.

1. «Диктатура пролетаріату і Жовтнева революція».
2. «Вождю Жовтня».
3. «На шляхах до Жовтня».

4. «Жовтень і громадянська війна».
5. «Жовтнева революція і партія».
6. «Жовтнева революція і класи».
7. «Армія і фронт у 1917 році».
8. «Пролетарка і Жовтень».
9. «Молодість і Жовтень».
10. «Жовтень і національне питання».
11. «Жовтень і оборона СРСР».
12. «До всесвітнього Жовтню».
13. «Країни соціалізму».
14. «Жовтень і громадянська війна в художній літературі».
15. «Діти і громадянська війна».

На 28 жовтня заплановані збори завідувачів пересувними пунктами з таким порядком денним:

1. Доповідь про своїх робітників пересувки № 3, № 14.
2. Форми обліку роботи на пересувних пунктах.

У період з 20 по 25 листопада – організація пересувних пунктів на зимовий період в селищі Олександрівському, у містечку «Ж.Р.» («Жовтневої революції»), в Кам'яному Броді. Для читачів міста Луганська – вечір робітничої критики.

Активна робота публічної Луганської округової бібліотеки, бібліотек великих промислових підприємств міста ґрунтувалася на багатому попередньому досвіді залучення до читання робітників. Бібліотекарі промислових підприємств були ліквідаторами неписьменності, ініціаторами консультацій з технічних питань, висвітлених у спеціальній літературі, розсилали повідомлення про нові надходження та робили їх огляд, готували виставки спеціалізованої літератури для конференцій, зльотів, нарад інженерно-технічних працівників, друкували рекомендаційні списки з читання як за тематичним спрямуванням, так і для індивідуального підвищення культурного рівня окремих робітників. Великою активністю відзначалась діяльність бібліотекаря науково-технічної бібліотеки заводу ім. Жовтневої революції А. С. Седашової, котра ініціювала різноманітні форми роботи з робітниками та брала участь у проведенні методичних нарад для бібліотекарів Луганщини.

Дуже цікавою формою роботи з читачами в бібліотеках була організація драматичних гуртків, до яких активно залучалась молодь.

Формування читацьких інтересів, ідеологічних поглядів засобами сценічного мистецтва набуло такого поширення, що навіть органи політосвіти настійно рекомендують бібліотекам роботу таких гуртків вважати обов'язковою у кожному закладі. У звітах бібліотекарі виокремлюють показники про кількість проведених вистав. У щомісячних та річних звітах знаходимо інформацію про діяльність таких гуртків. Так, у листопаді 1924 року надходять звіти з Алчевського району про постановки революційних вистав до святкування річниці Жовтневої революції; у хаті-читальні с. Іваново Успенського району в листопаді 1924 року у драматичному гуртку займається 15 селян, гурток щотижня показує вистави «революційного та побутового характеру»; бібліотекою-читальнею Біловодського районного сельбуду з серпня по грудень 1924 року драмгуртком підготовлено й показано відвідувачам бібліотеки 22 вистави. Працівниками бібліотек було враховано підвищений інтерес селянства до видовищних заходів, серед яких театр був одним з найулюбленіших. Тому залучення читачів до власної участі у самодіяльній театральній творчості радо сприймалось ними, бібліотеки ж застосовували гурткову театральну діяльність як ефективну форму роботи з пропагування мистецтва, розвитку читацьких інтересів, ідеологічне виховання.

Знаменним в організаційній роботі всіх бібліотек Луганщини став 1929 рік: в цьому році було оголошено «бібліотечний похід» («бібпохід») як нову широкомасштабну форму культурологічної та ідеологічної діяльності бібліотек всіх типів і рангів. «Бібліотечний похід» – відповідь місцевих органів політосвіти на постанову НКО РРФСР від 1 серпня 1929 року, де визначено перспективні напрями розвитку бібліотечної мережі.

При Округовому політосвітньому відділі створено штаб з бібліотечного походу, і 13 листопада 1929 проведено перше його засідання. Члени штабу аналізують стан роботи провідних бібліотек на поточний момент, вносять свої пропозиції. Серед запланованих заходів передбачалося повне обстеження бібліотек і виклик на змагання заводських бібліотек; організація змагань між відділами; організація читок для слухачів лікнепу; збільшення відсотка охоплення робітників в червоних куточках; популяризація літератури про п'ятирічку; організація в читальні куточків «Вчися сам»; комплектування пересувного фонду; зльоти читачів. Усі ці заходи, як зазначено в резолюції округового

штабу, було спрямовано на «втягування мас», залучення до освітньої роботи максимальної кількості читачів [2].

Для дитячих і шкільних бібліотек розробляють також спеціальні заходи щодо впровадження завдань «бібпоходу». Одним із завдань бібліотечного походу було перетворення шкільної бібліотеки в культурний осередок, який буде просувати книгу не тільки в школу і піонерську організацію, але й охопить своїм впливом батьків і пришкільну громадськість [4].

В одній з публікацій у журналі «Радянська школа» за 1930 рік так визначені головні завдання бібліотечного походу:

- привернення уваги громадськості, батьків до поліпшення роботи шкільних бібліотек;
- надання масового характеру шкільній бібліотечній роботі;
- узгодження роботи шкільних бібліотек з політичними завданнями поточного моменту виконання п'ятирічки [4, с.81-83].

Ці завдання окреслили такі форми роботи:

- впровадження ідеї безперервного тижня;
- розвиток книгоношества;
- організація передплати на книги, газети, журнали;
- популяризація дитячої літератури через бібліотеки, виставки, гучні читання;
- організація бригад школярів для переплетення книг, для роботи з маленькими читачами, складання рекомендаційних списків для читання, для підтримки санітарно-гігієнічних умов бібліотек.

Як бачимо, завдання, що ставилися перед шкільними бібліотеками, були досить значними й виходили далеко за межі шкіл, перетворювали шкільні бібліотеки на суспільні культурні й ідеологічні осередки. Бібліотечним працівникам відведено провідну роль у формуванні революційного світогляду не лише дітей, а й дорослого населення.

Найбільш поширеними формами роботи були, наприклад, виставки книг, коли необхідно було привернути увагу дітей та батьків до тієї чи іншої книги. Зазвичай, виставки мали тематичну спрямованість, іноді перевага надавалась окремому авторові або якомусь виданню за замовленням вчителів або за планом роботи бібліотеки.

Активно використовували випуск плакатів, списки книг для читання або з коротким оглядом пропонованої книги. Дуже ефективною

вважали таку форму роботи, як «Поштова скринька». Її використовували для заочного листування школярів і бібліотекарів. Учням пропонувалося записувати питання й кидати їх до поштової скриньки, а бібліотекарі вивішували відповіді поруч з поштовою скринькою. Звичайно, це був не простий захід, ефективність його більшою мірою залежала від професіоналізму бібліотечних працівників, але він був цікавим і важливим, адже кінцевий результат такого листування передбачав прочитання певної книги, ефективне її просування в дитяче середовище та сім'ї учнів.

Цікавим і дуже поширеним засобом виховання почуття колективізму були гучні колективні читання («колективні читки»), які створювали атмосферу колективного світосприйняття, колективного співвідчуття і таким чином зближували читачів і бібліотекарів, виробляли новий тип соціальних відносин громадськості й культпрацівників. Така форма роботи виявилась настільки ефективною, що активно впроваджувалася в роботу бібліотек ще довгі роки потому. Відомо, що в 1936 році зі Старобільської громадської бібліотеки, наприклад, виділяють дитячу бібліотеку з двома кімнатами «голосною» і «тихою». У «голосній» кімнаті проводилися гучні читки, різні заходи з музичним супроводом. Для цього до штату було введено посаду музичного керівника. А в «тихій» кімнаті можна було спокійно позайматися, почитати книги, газети, журнали. Завідувала бібліотекою на той час Оболонська Тамара Сергіївна. Художнє слово, донесене до слухачів і відповідно прокоментоване, мало великий вплив на школярів, повною мірою розкривало виховний потенціал художньої літератури, формувало культуру читання та слухання. У звітах про роботу бібліотеки були зобов'язані вказувати кількість проведених голосних читок.

Дієвими були «Літературні суди». Це не було новою формою роботи, проте в радянській школі, в публічних бібліотеках її використовували для більш глибокого розуміння ідеологічної основи літературних творів, для дискусійного обговорення, формування романтичних революційних ідеалів, прищеплення інтересу до читання художньої літератури [5, с.84-85].

Цікавим є факт залучення корисного попереднього досвіду роботи бібліотек області з населенням на Луганщині. Так, наприклад, відомо, що в Слав'яносербському повіті наприкінці XIX століття бібліотеки

Олексіївської, Васиіївської, Юріївської та Орловської шкіл обслуговували ще й місцеве населення, за що й отримали другу назву – «народні». Донині в музеї Бориса Грінченка, розташованому в Олексіївській школі, збережені матеріали про діяльність шкільної «народної» бібліотеки з дорослим населенням села. Недільні заняття з батьками учнів проводили Борис Грінченко та його дружина Марія Загірня, котрі працювали й учителями, й бібліотекарями водночас. «Голосні читки», за спогадами селян, користувалися найбільшою популярністю.

Автор статті, присвяченій викладу концепції бібліотечного походу на сторінках журналу «Радянська школа», підбиває такі підсумки: «...біб. похід допоможе виявити й сконцентрувати навколо бібліотеки актив робітників, головним чином із педробітників, школярів і ЮП. Спираючись на цей актив у своїй дальшій роботі, шкільна бібліотека, безумовно, виконуватиме ті завдання, що на неї покладено в зв'язку з п'ятирічкою культ. будівництва.

Чергове й невідкладне завдання робітників освіти, що їх найближче торкається бібпохід, полягає в тому, щоб збільшити відсоток дітей читачів, як в місті, так і на селі. Замість 5,4% читачів в місті і 2,7% на селі, що зараз маємо за відповідними матеріалами обстеження, цей неприпустимо низький відсоток повинен бути збільшений до 200-300%. Хай це буде наше завдання на другий рік культурної п'ятирічки » [4, с.83].

Отже, бібліотеки всіх рівнів були активними учасниками історичних процесів у суспільстві, віддзеркалювали зміни в історичному поступі Луганщини. Варто зазначити, що як і для абсолютної більшості українських бібліотек, роки «золотого десятиліття краєзнавства» стали чи не найяскравішою сторінкою в історичному літописі бібліотек з пропагування культурних надбань, формування у читачів любові до рідного краю. Про діяльність бібліотечних закладів Луганщини цього періоду ми повідомляли раніше в публікаціях [3].

Отже, час поставив перед бібліотеками глобальні завдання культосвітнього, ідеологічного, навчального, виховного спрямування як перед освітніми центрами з високим культурологічним потенціалом. І час засвідчив для нащадків вагомий внесок бібліотек Луганщини у становлення культури краю у буремні 20-30-ті роки ХХ сторіччя.

Література

1. Державний архів Луганської області. Р-401, оп.1, д.129.
2. Державний архів Луганської області. Р-401, оп.1, д.645.
3. Лук'янченко О.Г., «Золотое десятилетие краеведения» в истории культуры Луганщины / О.Г. Лук'янченко // Портретсучасника крізь призму літератури та мистецтва ХХ – ХХІ ст. : матеріали ІV Міжнар. читань пам'яті Михайла Матусовського (Луганськ, 25 –26 квіт. 2013 р.). – Луганськ : Вид-во ЛДАКМ, 2013. – С. 84-88.
4. Школа К. К. й ЮП у бібліотечному поході / К. К. Школа // Рад.шк. – 1930. – № 1. – С. 81-83.
5. Левік С. До питання про методи роботи шкільних бібліотек / С.Левік // Рад. шк. – 1930. – № 1. – С. 84-86

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БИБЛИОТЕК ЛУГАНЩИНЫ КАК ЦЕНТРОВ КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОЙ И ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В 20-30-ЫХ ГОДАХ ХХ В

О. Г. Лукьянченко

В статье освещены отдельные аспекты исторического пути луганских библиотек, который рассматриваем как часть культуры края указанного периода и базовую основу организационной и методической деятельности современной Луганской областной библиотечной сети. Раскрыты особенности деятельности библиотек Луганщины как центров культурно-просветительной и идеологической работы, их роль в формировании культуры региона послеоктябрьского периода ХХ ст. Проиллюстрированы ведущие направления работы, разнообразные формы и методы привлечения читателей к библиотеке.

Ключевые слова: «культурная революция», «библиотечный поход», штаб «библиотечного похода», ликбезы, формы библиотечной работы, активизация деятельности, центр культурно-просветительной и идеологической работы, библиотечная сеть.

ACTIVITY OF LIBRARIES OF LUHANSK REGION AS CENTERS OF CULTURAL, EDUCATIONAL AND IDEOLOGICAL WORK IN 20s-30s OF THE XXTH CENTURY.

O. G. Lukynchenko

The article deals with some aspects of the historical ways of Luhansk libraries which are considered as a part of the culture of the mentioned period and a basic foundation of organizational and methodic activity of the contemporary librarian web of Luhansk region. Some peculiarities of Luhansk region libraries activity as the centres of cultural, educational and ideological work, the role in forming of the region culture of the

after-October period of the XX century are presented. Besides, the article deals with the main work directions, different forms and methods of readers' attraction to the libraries.

Keywords: "Cultural Revolution", "library campaign", headquarters "library campaign", campaigns against illiteracy, forms of library work, revitalization, centre of cultural, educational and ideological work, librarian web.

Лук'янченко О. Г. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри бібліотекознавства, документознавства і інформаційних технологій Луганської державної академії культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна). E-mail: olga210254@mail.ru

Lukyanchenko O. G. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Library Science, Scientific Discipline of Documentation and Information Technologies of Luhans'k State Academy of Culture and Arts (Luhans'k, Ukraine). E-mail: olga210254@mail.ru

Рецензент – кандидат педагогічних наук Л. Г. Кириченко

Reviewer – Candidate of Pedagogical Sciences L.G. Kyrychenko

УДК 37.037

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

І. В. Луценко

У статті розглядається система формування дослідної культури майбутніх учителів у діяльності студентського наукового товариства, яка була розроблена в процесі експериментально-дослідної роботи. Акцентується увага на основних складових названої системи. Визначаються компоненти системи та їх взаємозв'язок.

Ключові слова: системний підхід, система формування дослідної культури майбутніх учителів, діяльність студентського наукового товариства.

Входження України в Болонський процес зумовлено формуванням загального освітнього і наукового простору і розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері. Головна мета Болонського процесу –